

Kā un kāpēc jāpatentē dizainparaugs

VLADIMIRS ANOHINS,
aģentūras «Tria Robit» patentu pilnvarotais

MARUTA VĪTIŅA,
patentu speciāliste

Šobrīd Latvijā ir spēkā vairāki desmiti tūkstoši preču zīmju reģistrāciju un izgudrojumu patenti. Bet ne visu var reģistrēt kā preču zīmes vai patentēt kā izgudrojumus. Tāpēc eksistē vēl viens rūpnieciskā īpašuma veids — **dizainparaugi**. Ar dizainparaugu patentiem aizsargā pirmām kārtām izstrādājumu ārējo veidolu. Pagaidām Latvijā darbojas tikai daži simti dizainparaugu patenti. Tomēr līdz ar mūsu valsts labklājības attīstību tieši pēdējam no minētajiem rūpnieciskā īpašuma objektiem ir ļoti lielas līdz šim neizmantotas iespējas. Mūsuprāt, ir vairāki iemesli, kuru dēļ dizainparaugu aizsardzība vēl nav kļuvusi sevišķi populāra.

Pirmkārt, Padomju Savienībā nebija rūpniecisko paraugu (dizainparaugu veicis nosaukums) plašas patentēšanas tradīciju. Vēl pavisam nesen pieprasījums tik ļoti pārsniedza piedāvājumu, ka preces izskatam nepievērsām uzmanību. Toties tagad preces un tās iepakojuma ārējā veidola loma strauji pieaug.

Otrkārt, pasaulē arvien pieaug telpisko preču zīmju reģistrāciju apjoms. Daži agrāk tradicionālie dizainparaugu objekti (iepakojumi, flakoni utt.) arvien biežāk tiek aizsargāti kā preču zīmes. Šī tendence ir ļoti raksturīga arī Latvijai (bet daudz mazāk raksturīga, piemēram, Lietuvai).

Tātad dizainparauga jēdziens attiecas uz izstrādājuma ārējo veidolu. Joprojām dizainparaugu aizsardzības principi, patentspējas kritēriji, aizsardzības apjoms un citi aspekti ir daudz mazāk unificēti, salīdzinot ar pārējiem rūpnieciskā īpašuma objektiem. Latvijā šobrīd ir spēkā 1993. gada Dizainparaugu aizsardzības likums, bet tas ir novecojis, tāpēc jau ir izstrādāts

jauns likumprojekts. Tomēr — vai tad vecais likums bija sastādīts tik slikti? Nē, tieši otrādi. Latvijā 10 gadu laikā praktiski no nulles ir radīta mūsdienīga, pasaules standartiem un Eiropas Savienības prasībām atbilstoša rūpnieciskā īpašuma aizsardzības sistēma, kas 10 gados ir izgājusi attīstības etapus, kuriem daudzas citas valstis varēja atvēlēt desmitgades vai pat gadu simtus. Starp citu, arī patentu un preču zīmju likumi Latvijā savulaik ir tikuši nomainīti. Brīžiem situācija rūpnieciskā īpašuma aizsardzības jomā ir mainījies tik strauji, ka pat speciālistiem izsekot līdzī visiem jauninājumiem ir bijis samērā sarežģīti.

Kas ir dizainparaugs no likuma viedokļa? Spēkā esošajā likumā dizainparaugs tiek definēts kā mākslinieciskās projektēšanas (mākslinieciskās konstruēšanas) rezultātā radīts izstrādājuma ārējais veidols. Dizainparaugi var būt telpiski (modeļi), plakani (zīmējumi) vai kombinēti.

Dizainparaugam jāatbilst **patentspējas kritērijiem** — jābūt jaunam, vizuāli pievilcīgam un izmantojamam rūpniecības vai amatniecības izstrādājumos. Pēdējais kritērijs nozīmē to, ka izstrādājuma ārējam veidolam jābūt atkārtojamam (Tātad unikāls, neatkārtojams dizains netiek aizsargāts dizainparaugu veidā).

Dizainparauga novitātes prasība mazliet atšķiras no izgudrojuma novitātes prasības. Dizainparaugs tiek uzskatīts par jaunu, ja līdz pieteikuma iesniegšanas datumam tas nav bijis zināms no atklātajām publikācijām Latvijā vai aiz tās robežām vai no atklātas izmantošanas faktiem Latvijā. Tātad iznāk, ka dizainparauga novitātei nekaitē tā atklāta izmantošana, piemēram,

Lietuvā, ja vien par šo izmantošanu nav bijis publikācija. Dizainparauga novitāti nosaka, novērtējot izstrādājuma ārējo veidolu kopumā.

Vissubjektīvākais ir vizuālās pievilcības kritērijs. Jau pašu kritērija nosaukumu var uztvert divās nozīmēs: pievilcīgs — skaists un pievilcīgs — tāds, kurš spēj piesaistīt («pievilkt») uzmanību. Likums traktē kritēriju saskaņā ar otro nozīmi. Jaunajā likumprojektā šis kritērijs ir aizstāts ar «individuālu raksturu».

Ko var aizsargāt ar dizainparaugu patentiem? Daudz ko! Sākot ar transportlīdzekļiem, mēbelēm un beidzot ar spēļu kārtīm un zīmuliem.

Ko nevar patentēt kā dizainparaugu?

Patentu nevar saņemt izstrādājuma ārējam veidolam, ja to nosaka tikai izstrādājuma tehniskās funkcijas; tas ir arhitektūras objekts (izņemot mazās arhitektūras formas un rūpnieciski ražotās ēkas); tas ir noteiktas formas objekts, kas izveidots no šķidrām, gāzveida, beramām vielām. Bez tam patentu nevar saņemt uz objektu, kurš ir pretrunā ar ētikas, humānisma un morāles prasībām.

Kā saņemt dizainparauga patentu?

Patentu valdē jāiesniedz dizainparauga pieteikums, kuram jāsaturs iesniegums par patenta iesniegšanu, dizainparauga attēlu komplekts, kas dod pilnu un detalizētu priekšstatu par izstrādājuma ārējo veidolu; dizainparauga apraksts un dokuments, kas apliecina valsts nodevas samaksu. Pieteikumam jāattiecas uz vienu dizainparaugu. Tomēr viens pieteikums var ietvert līdz 20

variantiem (ja tie ir viena izstrādājuma varianti vai ja tie veido vienotu kopumu, komplektu vai sēriju un ir kopā izgatavojami vai lietojami).

Kā tiek veikta dizainparaugu ekspertīze? Latvijā dizainparaugiem (tāpat kā izgudrojumiem) tiek veikta tikai formālā ekspertīze. Pieteiktajiem dizainparaugiem netiek pārbaudīta ne novitāte, ne vizuālā pievilcība. Ja tāds patents nevienam netraucēs, tas var darboties visu termiņu. Ja patents ir izsniegts tādām dizainparaugam, kurš neatbilst patentspējas kritērijiem, tad tas likumā noteiktajā kārtībā var tikt anulēts. Bet patents ir spēkā tik ilgi, kamēr kāds nav panācis tā anulēšanu.

Cik ilgi darbojas dizainparauga patents? Izsniegtais dizainparauga patents ir spēkā 5 gadus, skaitot no pieteikuma iesniegšanas datuma. Pēc tam ir jāmaksā valsts nodeva par darbības termiņa pagarināšanu uz nākamajiem 5 gadiem. Pēc otrā piecu gadu termiņa izbeigšanās ir iespēja vēlreiz pagarināt spēkā esamības termiņu uz 5 gadiem. Tātad šobrīd Latvijā dizainparauga maksimālais darbības termiņš ir 15 gadi, bet tiek plānots šo termiņu pagarināt līdz 25 gadiem.

Kur darbojas patents? Tās valsts teritorijā, kur tas izsniegts. Latvijas dizainparauga patents ir spēkā tikai Latvijā.

Kam ir tiesības uz dizainparauga patentu? Dizaineram. **Ja dizainers ir pildījis dienesta uzdevumu,** darba devējam ir tiesības uz dizainparaugu, ja starp viņu un dizaineru ir noslēgts attiecīgs līgums. Darba devēji, lasiet uzmanīgi, ja līguma nav, iznāk, ka tiesības uz patentu ir dizaineram! Minētajā līgumā tāpat jābūt atspoguļotiem citiem aspektiem — darba devēja tiesībām uz patenta izmantošanu un dizainera tiesībām uz atlīdzību. Bet ko tad, ja līgumā šie jautājumi nav apskatīti? Tāda veida strīdi tiek izskatīti tiesas ceļā.

Otra situācija — ja izgudrojums radīts uzņēmumā, kas izpilda radoša rakstura uzdevumus, pamatojoties uz līgumu ar pasūtītāju, kurš to finansē, tad tiesības uz patentu nosaka šis līgums. Tātad atkal var rasties grūtības, ja līgumā nav attiecīgu punktu.

Jau savā rakstā par izgudrojumiem mēs norādījām uz tādu līgumu noslēgšanas svarīgumu, kuri reglamentē jautājumus, kas saistīti ar izgudrojumu radīšanu un vē-

lāku izmantošanu. Dizainparaugu radīšanas gadījumā tāds līgums ir pat daudz svarīgāks.

Kādas tiesības dod dizainparauga patents? Izņēmuma tiesības uz dizainparauga izmantošanu, kuras izpaužas arī kā tiesības aizliegt trešajam izstrādājumus, kuros ir izmantots dizainparaugs, izgatavošanu, lietošanu, piedāvāšanu pārdošanai, kā arī glabāšanu, ievēšanu un izvešanu no Latvijas iepriekšminētajos nolūkos.

Svarīgi atzīmēt, ka dizainparauga komercializācija var notikt ne tikai aizliedzot, bet arī atļaujot: patenta īpašnieks var atļaut izmantot savu dizainparaugu, izsniedzot licenci, vai arī pārdot savu patentu.

Tiesību apjomu, kuras piešķir dizainparauga patents, nosaka dizainparauga ārējais veidols kopumā, kurš atspoguļots pieteikumā ietvertajos attēlos un, ja nepieciešams, arī izstrādājuma paraugā. Dizainparauga apraksts kalpo tikai tā pazīmju un atšķirību izskaidrošanai.

Klienti diezgan bieži lūdz precīzi izskaidrot šo aizsardzības apjomu, jo tas ir būtisks, izskatot lietas par dizainparauga patentu pārkāpumiem. Šeit parādās problēma. Dizainparaugu uztverē ir daudz subjektivitāte. Bet dizainparaugu strīdu pagaidām Latvijā ir bijis ļoti maz. Kā sekas no tā izriet fakts, ka vēl nav izveidojušās prakses. Tomēr katrs jauns gadījums šo praksi arī veido.

Kā saņemt dizainparauga patentu citās valstīs? Var tūlīt katrā valstī iesniegt atsevišķu pieteikumu. Ja uzreiz to izdarīt ir sarežģīti un dārgi, var izmantot **konvencijprioritāti**. Ja nākošie dizainparaugu pieteikumi tiek iesniegti 6 mēnešu laikā pēc pirmā pieteikuma, tad šiem vēlākajiem pieteikumiem ir tādas pašas tiesības, kādas būtu, ja šie pieteikumi tiktu iesniegti pirmā pieteikuma iesniegšanas dienā.

Pastāv Hāgas Vienošanās par dizainparaugu starptautisko deponēšanu, kura atvieglo dizainparaugu aizsardzības iegūšanu šīs vienošanās dalībvalstīs, bet Latvija pagaidām nav pievienojusies šim līgumam.

Kādas ir dizaina aizsardzības īpatnības? Ja attiecībā uz preču zīmēm un izgudrojumiem pasaulē pēdējās desmitgadēs ir notikusi būtiska unifikācija, tad attiecībā uz izstrādājumu ārējā veidola aizsardzību joprojām ir sastopamas dažādas pieejas. Eksistē divi dizaina aizsardzības varianti — saskaņā ar autortiesībām vai rūpnieciskā

īpašuma objekta — dizainparauga veidā. Ir valstis, kuras ir izvēlējušās pirmo ceļu, ir valstis, kuras izvēlējušās otro. Toties Latvija ir izvēlējusies... abus. Viss mūsu raksts bija veltīts dizainparaugu patentaizsardzībai. Bet Autortiesību likumā ir paredzēts aizsargājams objekts — dizaina darbs. Likumdošanā nav norādījumu par iespēju vai neiespējamību izmantot abus aizsardzības variantus vienlaikus, bet tas visdrīzāk nozīmē, ka autors var pamēģināt abus variantus. Kāpēc — visdrīzāk? Mēs pagaidām nezinām tāds gadījumus. Bet ir bažas, ka vienkārša dizainparauga patenta anulēšana (vai pat nopirkšana) ne visos gadījumos galīgi novērsīs visas pretenzijas, piemēram, no autora puses. Mēs jau esam ieguvuši pirmo papildnodrošināšanās pieredzi.

Kā pareizi izvēlēties aizsargājamo objektu? Ja ir radīts jauns izstrādājums, tad diezgan bieži to var aizsargāt ar dažādiem rūpnieciskā īpašuma objektiem. Visdrošākais variants parasti ir kompleksa aizsardzība. Piemēram, jaunas rotaļlietas izgatavošanas paņēmieni varētu aizsargāt ar izgudrojuma patentu, tās ārējo veidolu — ar dizainparauga patentu, bet nosaukumu — reģistrēt kā preču zīmi. Ļoti bieži nākas izvēlēties kaut ko vienu, piemēram, finansālu apsvērumu dēļ.

Cits variants — ja nepieciešams aizsargāt tikai vienu jaunā izstrādājuma aspektu, piemēram, pudeles formu. Ja tā dod jaunu, agrāk nezināmu tehnisku efektu, tad to var aizsargāt ar izgudrojuma patentu. Oriģinālu pudeles formu var aizsargāt kā dizainparaugu. Bet, ja šī pudele jau tiek plaši izmantota, var reģistrēt telpisko preču zīmi. Katram variantam ir savi plusi un mīnusi, bet aizsardzības optimāla izvēle ir ļoti sarežģīts uzdevums.

TRIA ROBIT
PATENTU AĢENTŪRA

Tālr.: +371 7320300, +371 7320800
Fakss: +371 7325600
E-pasts: info@triarobit.com